

ЧОВЕКОЉУБЉЕ И РОДОЉУБЉЕ ДР ЛАЗЕ К. ЛАЗАРЕВИЋА

Проф. Симеон Бабић

Фондација за хуману старост „Др Лаза К. Лазаревић“

Када смо се у Фондацији за хуману старост „Др Лаза К. Лазаревић“ припремали за учешће на научном скупу посвећеном стодесетогодишњици рођења великог хуманисте – лекара, књижевника и академика, нисмо имали претензије да овоме дамо научни прилог, колико да се, као Фондација, која с поносом носи ово велико име српске медицине и књижевности, заједно са установама – ауторитета и угледа научног истраживања и рада, пружимо нови подстицај хуманитарном раду, толико потребном и нашем времену. Кад не бисмо знали оно што знамо о животу и делу великог хуманисте и били у позицији неког имагинарног путника, који у трагању за „изгубљеним рукописом“ наилази само на две речи **човекољубље** и **родољубље**, могли бисмо по томе, према Борхесовој теорији стварања, реконструисати живот и дело не само ове велике личности српске књижевности и медицине, већ и сам деветнаести век, век обнове и препорода Српске државе, стварања њених установа и личности на којима се градила просвећена и демократска Србија. Једноставно и уверљиво академик Никола Самарџић казује нам да је у „Србији тада било бриге о установама и људима“.

Ево како је Србију Лазаревићевог времена видео још један велики Шапчанин, Стојан Новаковић, један од највећих научника, државник и национални радник, кога је Србија икад имала: „Та знаменита, данас још увек недовољно истражена и неосветљена половина деветнаестог века је у књижевном и у политичком животу нашег народа затекла у Београду велик број врсних синова. Међу овима и најкрупнија књижевна имена из разних српских крајева. Они су раме уз раме покренули привредни и културни живот Срба путем општег народног напретка и препорода. Пошли су добрим путем и у просвећености нашли осовину свога напретка. Тога су се грчевито дохватили са решеношћу правог јунака да пројектују и створе човека нове животне

оријентације, високих моралних и друштвених вредности, човека из народа подстакнутог на родољубље, на поштовање човечности, грађанске слободе и права, на познавање свог позива и свакидашњег занимања; да га одуче од нерада и лењости, порочности и штетних страсти; упуте га ка унапређењу општенародног благостања; науче га како ће своју децу неговати васпитавати како ће удобне куће подизати, како ће уживати у благодетима живота и плодовима свога рада упознати га с чистотом душе, срца и тела, и усадити му жељу да за овим чезне ...“. Ето то је била и Лазаревићева Србија.

И док данас читамо Лазаревићеве приповетке и ова Новаковићева казивања ми не можемо да верујемо да је заиста постојао такав народ, такви људи и такав свет, њихов живот и судбина, њихов језик, обичаји, такав склад природе и човека, као да долазе из хеленског времена, из Периклова доба у коме је „грађанин државу у срцу носио“, како нам је то сликовито представио велики хелениста и академик Милош Ђурић. Готово да нам је немогуће да разликујемо животну од поетске реалност у којој је, захваљујући дубоком осећању живота и непоновљивом дару уметничког казивања др Лаза К. Лазаревић сачувао тај свет за нас и све потоње генерације. Као нико до тада, наглашава у једној од многих студија о Лази К. Лазаревићу проф. др Душан Иванић, „није толико осамосталио реч и претворио је у посебну слику као тему или мотив приповједања тако да се савременицима чинило да свака Лазаревићева приповјетка рјешава по једно друштвено питање“. Толико је то уверљиво да док их читамо и сами у томе учествујемо и осећамо њихову лековиту и исцељујућу моћ.

Судећи по укупном књижевном делу и медицинском опусу доктора Лазе К. Лазаревића, о његовом књижевном, животном и развојном путу, историјском, социјалном, и културном амбијенту, прометејској снази и енергији, развијеном смислу да трага за дубинским, и скривеним у човеку у свим противречностима и крајностима његовог постојања и живљења, он није успео да створи само непролазно дело, већ је и сам постао дело.

Узоре и изворе није тражио у теорији стварања, колико у народном животу, хришћанској, православној и домаћинској традицији, у патријархалном поретку – увек мотивисан човекољубљем и вером у човека и Бога. Својим даром народног приповедача и народног лекара дубоко је осећао и изразио сву драму раскршћа двеју цивилизација – оне сеоске и патријархалне, која нестаје и оне друге – индустријске, која у ослобођеној и обновљеној српској држави настаје.

То препородно време у човеку и друштву, увек је време човековог раста и успона, али и његовог поништавања и пада. Сви лико-

ви Лазиних приповедака, са свим врлинама и манама, пројектовани су из духовног и моралног породичног круга, хришћанског и патријархалног схватања живота. Још у гимназији усвојио је Лазаревић Вукову мисао да треба проучавати народ – сељачки народ. Његов отац Кузман, који је Лазу упућивао на читање књига, био је у кумству са Вуком. У Доситеју је поштовао и ценио његове искрене намере и жеље да помогне српском народу и повеже православу са западном просвећеношћу.

Лазаревић не остаје на спољним обележјима сликања света. Он дубоко верује у човека и попут Достојевског зна да се „о човеку душу отимају Бог и ђаво“ и да између спољне и унутрашње природе човека не влада увек склад. У приповеци „Први пут с оцем на јутрење“, Митар не може да се отргне страстима коцке, а његова жена Марица не одваја се од молитве и жеље да спаси душу свога мужа. За све то био је потребан цео свет патње и бола, бескрајно много љубави и воље да се светлост одвоји од таме и да, фаустовски речено, у себи открије Бога и поново се успостави као човек. За то не постоје готова решења и рецепти.

Сходно томе и Лазаревић у свом књижевном схватању света отвара вечита питања односа човека и Бога, живота и смрти, духа и материје, толико актуелна и данас. Свеколике границе тих односа се све више тање, не само оне између добра и зла, између смисла и бесмисла, већ и оне свакодневне за које се веровало да су природне и саме по себи разумљиве. Звучи парадоксално, али кажу да у веку у којем је трагедија као књижевна форма умрла, трагедија људског постојања је још једном откривена.

Што се човеку више чинило да господари природом и да се науком уздигао до космичких висина, да је у стању да земљу носи у сусрет небу и звездама, суштина живота и смрти све му више измиче. Готово да је човек у новом времену престао да себе непосредно саопштава другом човеку и све мање живи за друге, онако како је то Лазаревић, као лекар и књижевник чинио и тако доживео уметничко и људско сједињење са целином. То је пут, како истиче академик Јеротић, „пут унутрашњег чишћење и упорног рада на себи“, једини пут који „човека води до себе“. И Јунг ће нам научно показати да се у човеку може „остварити личност, само ако је блиско и одговорно повезана са другим људима, са којима може да се пореди и од којих је у стању да се разликује“.

Сад нам је лакше да схватимо како је било могуће да у тако кратком животу, само са једанаест година лекарског и књижевног рада, достигне тако узорне научне, уметничке и људске квалитете. Историја српске медицине види га као првог клиничара који све

лабораторијски проверава и истражује. Први је у свету отворио посебно одељење за старе, што га чини првим геронтологом у Србији. Једини је српски лекар у Енциклопедији светске медицине. Утемељивач је наше неурологије. У медицинској науци остварио је 78 научних и стручних радова. Доследно заступа здравствено просвећивање и одлучно устаје против надрилекарства. Обилази српске бање и испитује лековитост њихових вода. Помаже и бесплатно лечи сиромашне, младе и старе. Очински се односи према свим болесницима. Звали су га „Мајком трговачке омладине Београда“. Лични је лекар краља Милана, Народног позоришта, одборника града Београда. Са великим добротвором Београдског универзитета Луком Ђеловићем учествује у оснивању Прве београдске банке – Задруге за узајамно помагање.

Готово да је непоновљиво његово родољубље и оданост српском народу и отаџбини. Три пута је Лазаревић учествовао у одбрани своје отаџбине. Колико само један од мноштва докумената сведочи о томе. У историји српске медицине, објављеној 2002 године у „Световиду“, доктор Будимир Павловић, један од твораца његове библиографије и врсни познавалац Лазаревићевог живота и дела, наводи извештај познатог аустријског лекара доктора Јарослава Мундија, кога је Српска влада именовала за инспектора свих болница и медицинских мисија, изузев руских. После посете резервне болнице у Шапцу пише у свом извештају: „Болницу води берлински ђак Лаза К Лазаревић. Задивљен сам његовим стручним радом и организацијом ове болнице.“ Није нам тешко да сагледамо колико су такве животне, историјске и судбинске околности утицале на сазревање његове личности као човека и лекара.

Умео је Лазаревић да дубоко осети живот, да види оно што је важно, оно што је добро или штетно. Његов блиски друг из гимназије, Коста Христић истиче да је „Лазаревић био непријатељ свему што би било неисправно, себично и нечасно... отворено је осуђивао све што је налазио за осуду.“ У Скерлићевом духу оштрог критичара друштвених појава, загладан у свет око себе, са пуно ироније и сатиричности истиче у својим писмима „Мали људи са великим идејама“. Смита му „велика критика, без великог рада, велики програми уз мале плате и велике плате с тесним програмима... оријентална десператност и тромост у раду и послу. Само један другоме замерамо – примећује Лазаревић – а сами ништа не радимо. Тражимо нове законе, али се са овим које имамо нимало не служимо“. И све тако, као да је ту и у нашем времену и жели критиком да нам помогне да превазиђемо друштвене, моралне и менталне слабости.

Лаза Лазаревић је био узоран домаћин. Чезнуо је да има дом. Куповина, уселење и уређење дома у Хиландарској улици у Београду, затећи ће га у Рогашкој Слатини. О томе пише Ватрославу Јагићу, са којим сарађује и редовно дописује „ја сам све моје планове растурио и један једини оставио, а то, ако да Бог, да купим кућу“. Из Рогашке Слатине Лазаревић ће готово свакодневно писати својој жени Полексији и домаћински јој савет давати како да уреди кућу. У једном писму он јој каже: „Ти мени сваки дан пишеш, а мени је све то мало. Ја бих хтео да знам како свака цигла изгледа“. Пошто је Лазаревић фијакером обилазио пацијенте, дао је да се у дворишту куће сагради штала и шупа. Брижљиви домаћин издалека даје упутства „да извађену земљу из темеља сипају у дно баште, али тако да се вода после кише не слива код комшије“. Иако је берлински ђак, он чува српски језик и избегава германизме и не каже „кад будете двориште бетонирали, већ бетоновали“. Да то учине тако, да се по доласку фијакера из града, „отресе блато са точкова и водом опере, како деца неби ципелице каљала“. Кад је кућа уселена, хвали се Јагићу у Бечу да сада има „кућу и башту у којој се деца цео дан играју“ и каже „Ви и не знате да ја имам троје деце, два момка и једну цуру и све троје су ми хвала Богу добро и здраво“. Нажалост, пре него што ће напустити овај свет од исте болести умрла су му и два сина.

Верујемо да бисмо се најбоље одужили Лазаревићевом човекољубљу и родољубљу ако бисмо се и на овом научном скупу и са овог високог места српске науке и уметности, zaloжили за рестаурацију и ревитализацију Спомен куће доктора Лазе К. Лазаревића у Хиландарској 7. Могао би то бити и леп прилог обележавању његове годишњице. Можда и добар подстицај да се у овом времену, када се Србија поново успоставља као демократска и европска држава, обнове и друге установе са спомен обележјима националног и европског значаја. Можда, прво оно што је у окружењу Лазаревићеве куће и дома. На простору Копитареве градине толико је симбола и топонима Лазаревићевог времена у називу улица, у знаменитим личностима и њиховим кућема, где су: Јован Цвијић, Тура Даничић, Шафарик, Љуба Стојановић, Тителбах, башта митрополита Михајла и други. Све су то велика имена са познатим кућама, великим двориштима, баштама и воћњацима којих више нема, па и Лазаревићеве баште са оном кајсијом, која је по посмртном обичају „заливена водом окупаног покојника“. Више је него симболично, да је Лазаревићев дом у Хиландарској, са српско–византијском орнаментиком на фасади и две спомен плоче Завода за заштиту споменика културе и Српског лекарског друштва

као законских и духовних заштитника споменичких вредности овог дома, нека врста средишне тачке, духовног места живота и дела др Лазаревића у коме се, измирује духовно и материјално, где митско хармонизује стварно, а стварно оплођује митско. Наше време и нове генерације о томе мало, или готово нимало не знају, па и о Спомен кући у којој је Лаза провео последње године свог кратког, а тако плодотворног живота.

Ако бисмо били у прилици да из обиља људских и моралних вредности бирамо из Лазаревићевог лекарског и књижевног живота вредности и за наше време, за нашу Фондацију и њен хуманитарни рад, онда бисмо се без сумње, одлучили за његово човекољубље и родољубље.

Хуманитарном раду наше Фондације, старости и старењу човека овог и новог времена, једнако је потребан и лекар и књижевник Лазаревићевог лика и обличја. Лазаревић је још са студија понео схватање да „старост није ни здравље ни болест“, већ да јој припада сам живот, са свим својим друштвеним, социјалним, духовним, моралним и људским изгледима и потенцијалима. Живимо у времену великих изазова, још већих раскршћа. Наука, пре свих медицинска, успела је да за последњих сто година продужи човеку живот за тридесет година. Но, она нема ту моћ и ту снагу да нађе одговоре и решења на сва питања старења и старости чему живот, ето, све више додаје године. Ако „Лазаревићев знак“ прихватимо као главну одредницу Лазаревићевог животног пута на коме је, симболично речено отиснут „босих стопала траг, урезан у камен од огромне љубави и упорности“ уверени смо да тај пут води у нашем смеру – у смеру хуманитарног рада Лазаревићеве фондације и да, колико нам је то могуће следимо живот и дело нашег великог претка.

Литература

1. Miguel Sorano, Jung, Hese i hermetički krug/Pogovor Vladeta Jerotić/Plavi jahač, Beograd, 1996
2. Иран Хастовић, Анима Лазе Костића/Предговор Николе Милошевића/Прометеј, Нови Сад, 2004
3. Владета Јеротић, Дарови наших рођака, књига I и II, Ars Libri, Београд, 2002
4. Жан Бодријар, Друго од истог, Lapis, Београд, 1994
5. Жарко Требјешанин, Речник Јунгових појмова и симбола, Hesperia Aedu, Београд, 2008
6. Фридрих Ниче, Спис о грчкој књижевности и митологији, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 1998
7. Јохан Волфганг Гете, Фауст, Први део/Предговор Војислава Ђурића/Српска књижевна задруга, Београд, 1980